

דף ל"ה

משנה

מעשה בזכר של רחלים

מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל, וראהו ממונה אחד ושאל מדוע הניחו לו להזקין כל כך? אמרו לו, בכור הוא, ואינו נשחט אלא אם כן היה בו מום. נטל פיגום וצרם אזנו, ובא מעשה לפני חכמים והתירו, שכן העובד כוכבים לא ידע שעל ידי מעשהו יתירוהו³⁵⁹. ולאחר שראה שהתירו על פי מעשהו, הלך וצירם באזני בכורות אחרים ואסרו. ועוד פעם אחת, היו תינוקות משחקין בשדה וקשרו זנבי טלאים זה בזה, ונפסקה זנבו של אחד מהם והרי הוא בכור, ובא מעשה לפני חכמים והתירו, ראו שהתירו, הלכו וקשרו זנבות בכורות אחרים ואסרו. זה הכלל: כל שהוא לדעתו אסור, שלא לדעתו מותר.

גמרא

המשנה צריכה להשמיע שהראשון נשחט גם בעכו"ם וגם בקטן מבארת הגמרא, הטעם שהמשנה צריכה להשמיע את הדין גם בעובד כוכבים וגם בקטן, מפני שאם המשנה היתה אומרת רק בעובד כוכבים, היינו אומרים שבקטן שהטיל מום גם הבכור לא ישחט על אותו המום שמא יבוא ללמוד להטיל מום בקדשים. ואם המשנה היתה אומרת רק בקטן, היינו אומרים שבקטן התירו את הבכור הראשון מפני שלא יבואו להחליף קטן בגדול. אבל בעובד כוכבים גם הבכור הראשון לא ישחט שמא יבואו להחליף ולהתיר גם במום שהוטל על ידי ישראל גדול.

אמר רב חסדא בשם רב קטינא, לא שנו אר"ח א' רב קטינא לא שנו אלא א"ל אא"כ היה רבא אמר שגם נעשה הוא ממילא שהבכור מותר על ידי העובד כוכבים, אלא שאמרו לו שאין הבכור נשחט אלא אם כן היה בו מום, שמשמע שיפול בו מום ממילא. ומשום כך, אין לומר שהעובד כוכבים למד מדבריהם שנוח להם שיפיל בו מום. אבל אם אמרו לו שאין הבכור נשחט אם נעשה בו מום אינו נשחט, מפני שמשמע מדבריהם שהבכור נשחט

359 שאינו יודע שעל ידי מום שיעשה בו ישחט אלא אם נפל מאליו. רש"י.

אם נעשה בו מום על ידי אדם, וכמו שאמרו לו לך ועשה בו מום. שאל רבא, הרי דבר זה נעשה ממילא, שכן העובד כוכבים לא ידע שהבכור יהיה מותר על ידו, ולא התכוון להתירו? אלא בשני המקרים הבכור נשחט על המום.

זה הכלל לרבות גרמא שלא לדעת מבארת הגמרא, הכלל במשנה כל שהוא לרבות מסיח לפי תומו לדעת אסור, בא לרבות גרמא. אם הניח בצק ודבילה על גבי אוזן הבכור כדי שיבא הכלב ויטלנו, הבכור אינו נשחט עליו. והכלל שכל שלא לדעת מותר, לרבות 'מסיח לפי תומו', אם הקסדור לא שאל מה טיבו של זה אלא הם עצמם מסיחים לפי תומם ואומרים ראה לא ישחט זה לעולם אלא על ידי מום ולא נתכוונו שיטיל בו מום, ובא הקסדור והטיל בו רומח הבכור נשחט על אותו המום.

משנה

בכור שרדף אחר אדם לנגחו והאדם בעט בבכור ועשאו בעל מום, ישחט עליו אפילו אם הוא כהן, מפני שנתכוין להצלתו.

גמרא

רפ"א ל"ש אלא בשעת רדיפה וי"א אמר רב פפא, לא התירו לשחוט על המום אלא אם בעט במנוסתו, אבל לא כשבעט בו לאחר הרדיפה. והחידוש בדבריו, שלא אומרים שהוא נזכר במה שציערו מקודם ולא התכוון להטיל בו מום. ויש אומרים, שרב פפא אמר שלא אומרים שנו שאם בעט בבכור שרדפו ישחט רק כשבעט בו בשעת הרדיפה. אלא אפילו כשבעט בו לאחר רדיפה ישחט, מפני שהוא נזכר במה שציערו מקודם ולא התכוון להטיל בו מום.

מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם אמר רב יהודה, מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם. מפני שהבכור אינו קדוש עד שהרחם מקדש אותו ביציאתו. רבא אמר, בשעת הלידה אפשר להטיל מום בבכור בשפתי הכבש, מפני שאינו נחשב כילוד עד שכל ראשו יצא ושפתיו של הכבש נראות תחלה ואזניו קצרות ואינן נראות עד שיצא כל ראשו. ובגדי ניתן להטיל מום באזניו, מפני שאזניו

ארוכות ונראות קודם שיצא כל ראשו.³⁶⁰ ויש אומרים שאפשר להטיל מום בכבש גם באזניו, מפני שראשו יצא דרך צדעיו.³⁶¹

שוחטים את הבכור על מום שנראה כשהוא פועה

הוא פועה ופותח את פיו, הוא מום שבגלוי והבכור נשחט עליו. שואלת הגמרא, מה החידוש בדבריו, הרי שנינו במשנה במומים שבגלוי שהבכור נשחט עליהם, חוטין החיצונות שנפגמו ושנגממו. החניכיים שלפנים כנגד חוטמו שניטל מהם מעט. או שנחתכו ברחבם מלמעלה בעומק ולא חסרו כלום הוא מום שבגלוי הואיל והם נראים. והפנימיות שנעקרו, החניכיים שהשיניים הגדולות קבועות בהן שנעקרו לגמרי הוא מום.³⁶² והטעם שיש מום בפנימיות הוא משום שהם נראות כשהוא פועה? אמר רב פפא, רבא אינו מחדש דין, אלא הוא מפרש את הטעם של המשנה.

משנה

רועי ישראל נאמנים לומר על מומים שאפשר לומר שאדם הטילם שאירעו מאליהם, אבל רועי כהנים אינם נאמנים מפני שהכהנים נחשדו להטיל מום בבכורות. רבן שמעון בן גמליאל אומר, נאמן הוא על של חבירו, ואין נאמן על של עצמו. רבי מאיר אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו.

גמרא

ר"י ור"א אחד א' רועי ישראל בבית כהנים נאמנים

נחלקו רבי יוחנן ורבי אלעזר, באיזה אופן מדברת המשנה. אחד אמר שהתנא אמר שרועי ישראל נאמנים אפילו כשרעו בהמת כהן, שלא חושדים שהמום

360 כשרואה שמיעוט הראש בחוץ יכול להטיל מום באוזן ואין לו לחוש שמא יצא רוב הראש וחזר. שמתוך שאזני הגדי גדולות דרכם לצאת במיעוט הראש. אבל בכבש יש לחוש שיצא רוב הראש וחזר. תוס'.

361 כיון שרואה עכשיו מיעוט אוזן אין לומר שמא יצא ראשו ורובו וחזר. ואימר הוא כמו ודאי כמו חיישי' שמא חוץ לחומה לנו בפרק השואל בשבת (דף קנא.). ודחיישינן שמא איתרוהו וכתבוהו דפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לב.). ורבא ס"ל כרב חסדא דפ' בהמה המקשה (חולין סט:). שלרב הונא שאמר יצא שלישי ומכרו לעובד כוכבים ויצא שלישי אחר קדוש ולא חלה המכירה כלל. כיון שיצא לבסוף רובו דאיתגלי מילתא דלמפרע קדוש. וכאן שיצא רוב אחרי כן איגלאי מילתא שהיה קדוש מעיקרא ונתחייב ממה שמטיל מום בבכור. ויש להעמיד את ד' רב יהודה בזמן הזה שאינו ראוי להקבחה. והק' אי בזמן הזה מאי למימרא. ותי' מהו דתימא נגזר דילמא נפיק רוב ראשו וקא שדי מומא קמ"ל. והוא דלא כרב הונא שלדבריו במיעוט ראשו נמי יש איסור. תוס'.

362 וכשנעקרו הוא מום שבגלוי כמו שמפרש הואיל הוא נראה כשפועה אבל פגימה או גימום אינו ניכר בהם שהרי הן נחבאות בפה. רש"י.

בא על ידי אדם בכוונה והרועה משקר ובא להתירו כדי שהכהן הבעלים ישחטו ויאכילנו ממנו עמו. אבל רועי כהנים בבית ישראל, אינם נאמנים. והטעם שחשדו בהם, מפני שהוא אומר בלבו כיון שטרחתי בו הבעלים לא יתן אותו לאחרים אלא לי. והוא הדין כהן שרועה בהמותיו של כהן אחר אינו נאמן להעיד על הבכור מפני שחוששים לגומלין. אעידנו עכשיו והוא יגמול לי כשיתן לי ישראל בכור תם ואטיל בו מום. ורבן שמעון בן גמליאל אומר שהוא נאמן על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו. ורבי מאיר אומר שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו.

ואחד א' רועי ישראל והם כהנים
נאמנים

כהנים נאמנים מפני שסתם רועה הוא עם הארץ, והוא אומר בלבו שהבעלים לא יתן לו את הבכור אלא יתן אותו לכהן תלמיד חכם³⁶³. ורועי בהמות של כהנים לא נאמנים, אפילו אם הרועה הוא ישראל, להעיד על בכורו של האדון הכהן. מפני שחוששים ללגימא. וכל שכן כשהרועה הוא כהן והבהמות הם של כהן. מפני שחוששים לגומלין וללגימא. ורבן שמעון בן גמליאל אומר שכהן נאמן על של חבירו, בין רבו בין אחר. מפני שהכהנים לא נחשדו אלא על הבכור שישראל נתן לו כבר. מפני שלא חוששים לא לגומלין ולא ללגימא. ורבי מאיר אומר החשוד על הדבר, כהנים שנחשדו על הבכורות, לא דנו ולא מעידו. ורבי מאיר חולק על רבן שמעון בן גמליאל שמתיר אפילו כהן לכהן. ועל התנא קמא שאמר שרועי בהמות ישראל נאמנים ואפילו אם הם כהנים.

הגמרא שואלת למי שאמר שרועי ישראל והם
כהנים נאמנים, מובן מה שאמר רבי מאיר

שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. אבל למי שאמר שרועים כהנים בבית ישראל אינם נאמנים, מה רבי מאיר בא להשמיע, הרי בין רבי מאיר ובין תנא קמא אמרו שכהן אינו נאמן? עונה הגמרא, היוצא מזה להלכה האם סוברים כרבי יהושע בן קפוסאי. ששנינו בברייתא, בכור בבית כהן שנפל בו מום, רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו בנו אפילו

363 מה שא' לעיל בסוף פרק ב' (דף יח:): מדובר במכירי כהונה או שאוהבו ורגיל ליתן לו. תוס'.

בתו, לטעמו שאמר שהוא נאמן על של חבירו, שאין כהן נחשד אלא על של עצמו. רבי יהושע בן קפוסקאי אומר שצריך שנים מן השוק להעיד על בכור בבית כהן, ואפילו כהנים אבל לא כהנים שבביתו. רבי יוסי אומר, אפילו עשרה והן בני ביתו אין מעידין עליו, אבל עד אחד מן השוק נאמן. התנא קמא סובר כרבי יהושע בן קפוסאי, ורבי מאיר סובר שכיון שכהנים נחשדו על הבכור אפילו כהן מהשוק לא דן ולא מעיד, ואפילו הבכור ביד ישראל. ומוסיפה הגמרא, שאף מה שאמר רב חסדא בשם רב קטינא שספק מום שנולד בבכור בבית ישראל צריך שנים מן השוק להעיד עליו שלא הוטל בכוונה, כרבי יהושע בן קפוסאי.

רנ"א אפ' בעלים מעידים רב נחמן אמר, אפילו הבעלים מעידים עליו³⁶⁴. שאם לא תאמר כך, לרבי מאיר שאמר שהחשוד על הדבר לעצמו אינו מעיד לאחרים, מי מעיד על מום של מעשר בהמה, הרי המעשר לעצמו? דוחה הגמרא, שלגבי מעשר ודאי שהבעלים נאמנים, שאם היה רוצה היה מטיל מום בכל העדר לפני שמעשר את הבהמות. אלא ההוכחה היא מכך שאם הבעלים היו חשודים על ספק בכור, לרבי מאיר מי מעיד על ספק בכור הנולד בעדרו של כהן? ואין לומר שלרבי מאיר אין תקנה לספק בכור הנולד בעדרו של כהן³⁶⁵, שהרי שנינו במשנה שהיה רבי יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ורבי מאיר מחייב³⁶⁶? ואם רבי מאיר מחייב את הספק במתנות, הרי הוא בר אכילה כשיפול בו מום! ומכאן שהבעלים מעידים על ספק בכור שנפל בו מום, מפני שהכהנים חשודים על המומים ולא ישראלים³⁶⁷.

רנ"א הלכה כרשב"ג רבא א' הלכה ר' יוסי והלכה כרשב"ג
אמר רב נחמן, הלכה כרשב"ג, שאפילו בנו ובתו נאמנים. רבא אמר, הלכה כרבי יוסי

364 מפני שהכהנים נחשדו על הבכורות ולא ישראל, ואפילו על ספק בכור שנאכל להם. רש"י.

365 היה אפשר לומר שיש לחלק בין חבר לעם הארץ כר' יהושע דלקמן. וכן בסמוך שהקשו כהני ה"נ דלא דייני דינא. תוס'.

366 שחליפיו ביד כהן כמו ספק בכור שהכהן נטל ישראל פטור מן המתנות זרוע ולחיים וקיבה דשעשו שאינו זוכה כזוכה כמו שא' בפרק שני (שם / בכורות / יח) ור"מ מחייב. רש"י.

367 תימה שלרב חסדא שמצריך לעיל שנים מן השוק בספק בכור בבית ישראל קשה לר"מ מי מעיד עליו כיון שגם ישראל חשודים. וי"ל שהיינו מתרצים שחלקנו בין חבר לע"ה. או שרב חסדא יאמר שר"מ לא יחמיר בספק בכור ששנים מן השוק אינם נאמנים. תוס'.

שאומר שאפילו עשרה והן בני ביתו אין מעידים עליו, אבל עד אחד מן השוק נאמן. שואלת הגמרא ממה שרבא אמר שאם הבעלים, הכהן בעליו של הקרבן עומדים עמנו בחוץ. והבכור כנס שלם ויצא חבול, אותם שבבית מעידים עליו שהמום נפל מאליו. ומכאן שרק הכהן בעליו של הבכור חשוד כרשב"ג? עונה הגמרא, שיש לומר שרבא אמר שאם כל בעליו, בניו ובני ביתו עומדים עמנו בחוץ, והרועה שהיה בבית מעיד שהמום נפל מאליו. ושואלת הגמרא הרי פשוט שאם כל בעליו עמנו אין מי שיטיל בו מום! ואומרת הגמרא שהחידוש הוא שלא חושדים שהרועה עצמו הטיל בו את המום³⁶⁸ ³⁶⁹. והלכה כרשב"ג, ודוקא בנו ובתו, אבל אשתו אינה מעידה מפני שאשתו היא כגופו

רב פפא שאל את אביי, לרבי מאיר שאמר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. הרי רבי מאיר אמר שהחשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה. האם כהנים אינם דנים דין, והרי כתוב "וְנָגְשׁוּ הַכֹּהֲנִים" "וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע"? אמר לו אביי, שרבי מאיר אמר שמי שמוחזק לעבור על דבר אחד, יש לחשוש שיעבור על כל התורה. אבל הוא לא אמר שהוא מוחזק לעבור על כל התורה³⁷⁰.

368 ל"א אימא כל בעלים עמנו כלומר אם עדים א' שכל בעליו של בכור ד הוא ובני ביתו היו עמנו בחוץ ונכנס הבכור שלם בבית ויצא חבול מעידין כלומר עדותן עדות הואיל ולא היה איש בבית. רש"י.

369 נִחוּשׁ לַחֲשָׁדָא שְׁמָא הֵם גְּרָמוּ לוֹ מִתְחַלְחָלָה שֶׁהִנִּחוּ לוֹ דְּבִילָה עַל הָאֶזֶן אוֹ עָשׂוּ לוֹ גּוּמָא וְנִפְלַ שֶׁם. תוס'.

370 מתוך הלשון משמע שא' אליבא דר' מאיר ולא סבירא לן כוותיה, אלא אפילו במוחזק עובר על דבר א' אינו חשוד על כל התורה כולה. ואע"ג שאביי אמר שעברין אוכל נבילות להכעיס פסול לעדות והעמידו כרבי מאיר וקי"ל כאביי ביע"ל קג"ם. הוא דוקא לענין עדות שהתורה א' "אל תשת רשע עד" אבל בשאר דברים אינו חשוד. תוס'.